

УДК 504.06: 332.2

В. А. Козловцева,
асистент кафедри менеджменту природоохоронної діяльності,
Одеський державний екологічний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА СТИМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ЧИСТОГО ВИРОБНИЦТВА В АГРОПРОМИСЛОВІЙ СФЕРІ: ПУБЛІЧНИЙ ТА ВНУТРІШНЬО- КОРПОРАТИВНИЙ РІВЕНЬ

V. Kozlovceva,
Assistant Professor of the Department of Environmental Protection, Odessa State Environmental University

IMPROVEMENT OF THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT FOR THE PROMOTION OF ENVIRONMENTALLY CLEAN PRODUCTION IN THE AGRO-INDUSTRIAL FIELD: PUBLIC AND INTERNAL CORPORATE LEVEL

У статті обґрунтовується необхідність удосконалення інституціонального середовища стимулювання екологічно чистого виробництва на основі імплементації методів, інструментів та способів формування ринку екологічних товарів і послуг із врахуванням специфіки сільськогосподарських та переробно-харчових виробництв. Встановлено, що удосконалення інституціонального середовища стимулювання впровадження технологій екологічно безпечного виробництва має передбачати комплекс заходів з інституціоналізації норм, правил та стандартів екологізації агропродуктового ланцюга на рівні системи публічного управління з подальшим умонтуванням на внутрішньо-корпоративному рівні методів, інструментів та способів забезпечення виробництва і просування на ринок екологічно чистих продуктів. Доведено, що пріоритетною категорією сільгоспвиробників у частині впровадження екологічно чистого виробництва виступають особисті селянські господарства, тому їх діяльність має отримати необхідну консультативну, пряму та непряму фінансову підтримку зі сторони держави для стимулювання процесів нарощення масштабів та обсягів виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської сировини. Встановлено, що особисті селянські господарства з метою забезпечення необхідного рівня концентрації інвестицій для розбудови матеріально-технічної бази зберігання та первинної переробки органічної продукції мають створювати об'єднання на основі кооперативної, асоціативної та кластерної інтеграції.

The article substantiates the need to improve the institutional environment for stimulating environmentally clean production on the basis of the implementation of methods, instruments and means of forming the market of environmental goods and services taking into account the specifics of agricultural & processing and food production industries. It has been established that improvement of the institutional environment for the promotion of technologies for environmentally safe production should include a set of measures on institutionalization of the norms, rules and standards of ecologization of the agro-food chain at the level of the public administration system with further implementation of methods, instruments and means for ensuring production and market promotion of environmentally clean products at the internal corporate level. It has been proved that private farms are the priority category of agricultural producers in implementing environmentally clean production; therefore their activities should get the necessary advisory, direct and indirect financial support from the state to stimulate the processes of increasing the scale and volume of production of environmentally safe agricultural raw materials. It has been established that personal farms should create associations based on cooperative, associative and cluster integration in order to provide the necessary level of investment concentration for the development of the material and technical facilities for storage and primary processing of organic products.

Ключові слова: інституціональне середовище, екологічно чисте виробництво, ринок екологічних товарів та послуг, екологічний франчайзинг, органічні відходи, інтеграція, особисті селянські господарства.

Key words: institutional environment, environmentally clean production, environmental goods and services market, environmental franchising, organic waste, integration, private farms.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Впровадження екологічно чистого виробництва в агропромислову сферу України потребує

формування сучасного інституціонального середовища застосування методів та інструментів екологічного менеджменту, які стимулюватимуть та мотивуватимуть суб'єктів сільськогосподарського та переробно-харчового виробництва впроваджувати інноваційні технології виробництва гото-

вої продукції з еколого-економічними характеристиками, які відповідають світовим регламентам якості та безпечності харчових продуктів. Таке інституціональне середовище має формуватися на основі поєднання норм, правил та регламентів, які продукуються органами публічного управління через прийняття законодавчих та нормативних актів, розпоряджень та інструкцій на основі врахування вимог міжнародних природоохоронних конвенцій та директив, а також методів екологізації переробно-харчових виробництв на внутрішньо-корпоративному рівні. Базовою передумовою прискорення процесів впровадження технологій екологічно чистого виробництва виступає компліментарність між інституціональними нормами публічного рівня та інституціональним підґрунтям застосування методів екологізації процесів виробництва харчових продуктів на рівні суб'єктів аграрного та агропродовольчого підприємства. Тобто органи публічного управління формують інституціональні передумови для повноцінної інституціоналізації форм, методів та інструментів стимулювання впровадження технологій екологічно чистого виробництва у всіх фазах агропродуктового ланцюга.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми формування інституціонального середовища впровадження екологічно чистого виробництва у агропромислову сферу у переважній більшості праць вітчизняних вчених зводяться до обґрунтування необхідності умонтування в систему екологічного менеджменту форм, методів та способів екологізації виробництва та переробки сільськогосподарської сировини, а також продукування продовольчої продукції [1–10]. Зокрема Є. Какутич важливою інституціональною передумовою екологізації виробничого процесу розглядає впровадження екологічного інжинірингу, який спрямований на формування режиму оздоровлення систем життєзабезпечення підприємства. На його думку, інжиніринг — це інженерно-економічна діяльність, яка має на меті техніко-економічне обґрунтування комплексу заходів щодо екологічної модернізації виробництва з проведенням за необхідності попередніх технологічних досліджень на пілотному (експериментальному) устаткуванні, наприклад очисному. Метою екологічного інжинірингу може бути також передінвестиційна екологічна оцінка проектних пропозицій. Класичними прикладами екологічного інжинірингу є оцінка впливу об'єктів, що проектуються, на навколишнє природне середовище, екологічні обґрунтування інвестиційних проектів, оцінка екологічних ризиків у складі проектування організаційних схем [4].

У цілому підтримуючи концепт Є. Какутича стосовно доцільності впровадження технологій екологічного інжинірингу в систему екологізації

виробництва та враховуючи специфіку виробничо-технічної та сировинної бази виробництва харчових продуктів, пропонується в системі переробно-харчових виробництв технології екологічного інжинірингу доповнювати технологіями екологічного реінжинірингу (кардинальне перепрофілювання основних бізнес-процесів), оскільки мляве впровадження екологоорієнтованих систем організації сільськогосподарського виробництва, технологічна відсталість українських суб'єктів агропродовольчого бізнесу та незадовільні еколого-економічні характеристики готових харчових продуктів вимагають кардинальних заходів, щоб забезпечити прийнятний рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції та задовільнити вимоги міжнародних систем оцінки якості та безпечності харчових продуктів.

Одним з перспективних інструментів інноваційного розвитку сільськогосподарського підприємства Д. Дідух розглядає екологічний франчайзинг [3]. Використання такого інструменту є вкрай необхідним для вітчизняної практики екологізації сільськогосподарського виробництва та переробно-харчових виробництв, оскільки процеси екологізації в цих сегментах агропромислової сфери знаходяться в латентному стані. Тому використання отриманого від франчайзера в якості франшизи права на повне відтворення всього екологічного харчового виробництва на власній території дозволить усунути інституціональний вакуум стосовно прискорення процесів екологізації виробництва продовольчої продукції.

У зв'язку з посиленням впливу екзогенних факторів на розвиток вітчизняного агропродовольчого комплексу та необхідністю виконання вимог стосовно переорієнтації еколого-економічних характеристик українських харчових продуктів у відповідності з міжнародними стандартами якості та безпечності продуктів харчування в працях окремих вчених висловлюються думки стосовно умонтування в систему екологічного менеджменту переробно-харчових виробництв технологій екологічного бенчмаркінгу [9; 10]. Використання прийомів екологічного бенчмаркінгу дасть змогу забезпечити зіставлення показників ефективності екологізації агропродуктового ланцюга з передовою практикою впровадження екологічно чистого виробництва та зрозуміти вразливі і раціональні сторони процесів адаптації діяльності аграрних підприємства порівняно з конкурентами і лідерами, що уможливить знаходження незаповнених ринкових ніш. Водночас основним чинником успішного використання бенчмаркінгу в управлінні адаптаційними процесами є врахування галузевих особливостей сільськогосподарського виробництва [10]. Екологічний бенчмаркінг також дозволить ідентифікувати екологічні фактори, які зумовлюють відставання конкретного підприємства від лідера в галузі чи лідера на конкретному цільовому ринку віднос-

но покращення еколого-економічних характеристик готової продукції.

У контексті інтеграції України в економічний простір ЄС та ідентифікації наявних якісних та екологічних переваг у виробництві харчових продуктів набуває вагомого значення імплементація у вітчизняну практику регулювання екологічно чистого сільськогосподарського та переробно-харчового виробництва прийомів екологічної сертифікації та екологічного маркування. М. Кіндій, І. Давидович та С. Саталкін обґрунтовують вагому роль екологічної сертифікації агропромислового виробництва у створенні умов діяльності підприємств на єдиному товарному ринку; забезпеченні вибору споживачами якісної продукції; формуванні системи контролю за безпекою продукції для довкілля, людини, майна; підтвердженні сертифікатами показників якості продукції, що рекламується; сертифікації систем менеджменту якості, систем екологічного менеджменту підприємств та інтегрованих систем; недопущенні появи захворювань, які є результатом неякісних харчових продуктів [5].

Екологічне маркування є одним з найбільш дієвих інструментів екологічної політики товаровиробника у міжнародному просторі. Обґрунтовуючи важливість екологічного маркування для прискорення процесів просування екологічно чистої продукції на цільовий ринок, Г. Крусів, Л. Короленко, А. Кіріяк та О. Чернишова зазначають, що знак екологічного маркування органічної харчової продукції інформує про достеменність її органічності, якість, безпеку для споживачів і навколишнього середовища та надає загальну характеристику екологічних аспектів продукту на усіх етапах повного життєвого циклу. Тим самим екологічне маркування має на меті поступову диференціацію асортименту харчової продукції у межах однієї категорії на користь органічних продуктів, що відповідають вимогам органічного та екологічно ефективного виробництва, забезпечуючи зменшення негативного впливу сільського господарства і харчової галузі на здоров'я людей та компоненти довкілля [6].

Перевагою екологічного маркування над іншими методами ідентифікації екологічно чистого виробництва, на думку П. Скрипчука, є те, що на відміну від "зелених" символів, декларацій і заяв, що проголошуються і затверджуються самими виробництвами або постачальниками послуг, екологічне маркування проводиться після оцінки незалежною третьою стороною у відношенні до продукції, яка відповідає екологічним критеріям [8]. Тому, як вважають С. Гавенко та О. Конюхов, екологічне маркування стимулює вплив ринку на поліпшення стану навколишнього середовища через запобігання забрудненню довкілля при виробництві, використанні, а також при переробці продукції [2].

Погоджуючись із наведеними обґрунтуваннями стосовно доцільності застосування окремих методів, інструментів, способів та прийомів менеджменту екологічно чистого виробництва як безпосередньо в процесі виготовлення продукції, так і в її просуванні до кінцевого споживача, варто констатувати необхідність формування такого інституціонального середовища екологізації сільськогосподарського виробництва та переробно-харчових виробництв, яке дозволить використовувати перераховані складові екологічного менеджменту (екологічний інжиніринг та реінжиніринг, екологічний франчайзинг, екологічний бенчмаркінг, екологічна сертифікація та екологічне маркування) з іншими ефективними формами екологізації агропродуктового ланцюга (екологічний краудсорсинг) у комплексі на основі відповідної системи стимулів для суб'єктів аграрного та агропродовольчого підприємництва, яка регламентується відповідними законодавчими та нормативними актами системи публічного управління.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою публікації є розроблення інституціонального середовища стимулювання екологічно чистого виробництва у сільському господарстві та переробно-харчовому сегменті АПК на рівні системи публічного управління та внутрішньокорпоративному рівні на основі імплементації методів, інструментів і способів формування ринку екологічних товарів та послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Впровадження моделі екологічно чистого виробництва в агропромислову сферу України потребує формування необхідних інституціональних передумов стимулювання нарощення потужностей виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської сировини та виробництва екологічно чистих харчових продуктів. Системи стимулювання екологізації сільськогосподарського виробництва та переробно-харчових виробництв відмічаються прикметними рисами, які випливають з особливостей створення екологічно безпечної матеріально-речової субстанції: у першому випадку — на основі використання ґрунтів, добрив, кормів та засобів захисту рослин і тварин, а у другому — екологічно безпечної сільськогосподарської сировини, напівфабрикатів, пакувальних засобів тощо.

Але спільною рисою створення систем стимулювання екологізації сільськогосподарського виробництва та переробно-харчових виробництв є два рівні імплементації відповідних інституціональних норм та правил: перший рівень — публічний (прийняття законодавчих та нормативних актів, розпоряджень, постанов, інструкцій; розробка державних, регіональних та місцевих програм екологізації агропромислового виробництва

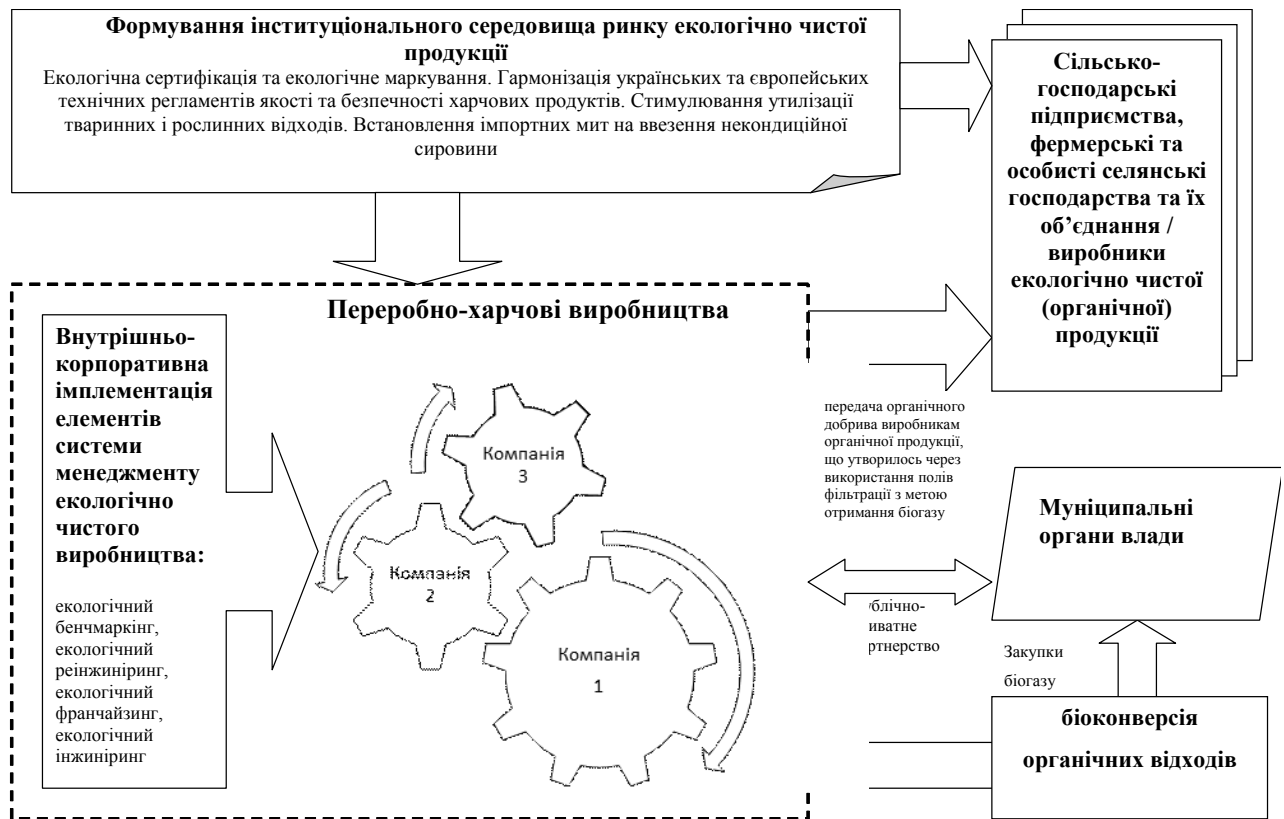

Рис. 1. Схема стимулювання екологічно чистого виробництва на переробно-харчових підприємствах

Джерело: розроблено автором.

ва); другий рівень — внутрішньо-корпоративний (імплементація сучасних методів екологічного менеджменту, які передбачають кардинальний перегляд побудови основних бізнес-процесів в сторону підвищення рівня екологічної безпечності, використання всесвітньовідомих брендів екологічно чистої продукції та кращих практик екологізації виробництва підприємств-конкурентів) (рис. 1).

Створення системи стимулювання нарощення потужностей виробництва екологічно чистої продукції в секторі переробно-харчових виробництв має базуватися на формуванні інституціонального середовища ринку екологічних товарів та послуг. В першу чергу потребують удосконалення законодавчі засади використання інструментів екологічної сертифікації та екологічного маркування, що дасть можливість інституціонально визначити ознаки екологічно чистої продукції і забезпечити чіткі критерії її відмінностей від продукції, яка виробляється на основі різного роду каталізаторів росту, барвників, добавок, екологічно небезпечних засобів захисту рослин.

Екологічна сертифікація та екологічне маркування дадуть можливість споживачу розуміти переваги та вигоди споживання екологічно безпечної продукції, що відповідним чином відобразиться на рентабельності виробництва такого виду продукції та забезпечить мультиплікативний

ефект від поширення інформації в середовищі споживачів через сучасні засоби комунікації, а також виступить непрямим методом підтримки вітчизняних товаровиробників та недискримінаційним інструментом обмеження споживання менш якісної в екологічному відношенні імпортової продукції.

У терміни, які визначені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, необхідно забезпечити гармонізацію технічних регламентів, які стосуються якості та безпечності харчових продуктів, щоб у короткостроковій перспективі максимальною мірою зменшити збитки від втрат, понесених у зв'язку з неможливістю працювати на традиційних ринках країн пострадянського табору, в тому числі і в сегменті органічної продукції. Уповільнення процесу гармонізації названих регламентів унеможливує вихід вітчизняних виробників харчових продуктів на перспективний ринок країн ЄС, що не дозволяє максимізувати вигоди від наявності унікальних природно-кліматичних та природно-ресурсних умов сільськогосподарського виробництва і відповідно від порівняльних переваг виробництва готових харчових продуктів.

Високий рівень природної продуктивності сільськогосподарських угідь в чорноземній зоні при застосуванні комплексу агротехнічних, агролісомеліоративних, гідромеліоративних по-

ліпшень та інших поліпшень, пов'язаних із застосуванням ґрунтозахисних систем землеробства, дозволить на порядок збільшити обсяги виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської сировини без застосування традиційних для сільськогосподарського виробництва високорозвинених країн каталізаторів росту і сформувати сприятливі передумови для введення додаткових потужностей виробництва екологічно чистих харчових продуктів.

У частині удосконалення інституціонального середовища ринку екологічних товарів і послуг вагоме значення має також розробка комплексу стимулів щодо утилізації відходів рослинного та тваринного походження на переробно-харчових підприємствах. Ця складова моделі екологічно чистого виробництва в агропромисловій сфері України не має навіть критично необхідного набору регуляторів, які мотивували б суб'єкти господарювання унеможливити попадання харчових відходів у навколишнє середовище, які здійснюють негативний вплив не лише на довкілля, а й на здоров'я людей. В результаті набули масового характеру нерегламентовані захоронення тваринних та рослинних решток, які в результаті поступового розпаду забруднюють ґрунти та поверхневі води, що становить загрозу екологічно безпечному питному водопостачанню значної кількості населених пунктів.

Звужує ресурсну базу екологічно чистого виробництва на переробно-харчових підприємствах і ліберальний режим імпорту некондиційної сільськогосподарської сировини, як правило, тваринного походження, оскільки низькосортна сировина завозиться в значних обсягах на українські підприємства. Такий режим імпорту низькосортної, а відтак і дешевої сільськогосподарської сировини тваринного походження створює бар'єри для вітчизняних товаровиробників, оскільки високий рівень енергомісткості виробництва продукції не дозволяє їм витримувати конкуренцію з іноземними виробниками. Усунення такого роду дискримінацій по відношенню до вітчизняних виробників сільськогосподарської сировини стане можливим через підвищення ставок митних зборів за ввезену на територію України низькосортну сировину тваринного походження для виробництва харчових продуктів.

Удосконалення інституціонального середовища впровадження моделі екологічно чистого переробно-харчового виробництва на публічному рівні надасть імпульсів внутрішньо-корпоративній імплементації таких елементів екологічного менеджменту як екологічного бенчмаркінгу, екологічного інжинірингу та реінжинірингу, екологічного франчайзингу, екологічного краудсорсингу (рис. 2).

Сьогодні невід'ємним елементом більшості переробно-харчових виробництв є наявність очисних споруд, представлених полями фільт-

рації, де накопичилася значна маса органічних відходів, що виступають вагомим ресурсом для виробництва біогазу. Організація виробництва газоподібного біопалива в результаті призведе також до утворення дегазифікованої екологічно безпечної органічної маси, яка може виступати органічним добривом для різних категорій сільгоспвиробників та міських домогосподарств, які мають присадибне господарство на дачних ділянках. Інша частина органічних відходів може бути використана для продажу сільськогосподарським товаровиробникам для відгодівлі сільськогосподарських тварин.

Компанії можуть об'єднуватись з сільськогосподарськими підприємствами в рамках організації вертикальної інтеграції (об'єднання з постачальником або клієнтом) для формування циклічності використання ресурсів та отримання синергетичного ефекту. В такому випадку, харчові відходи піддаються процесам переробки на спеціальних установках. За результатами чого отримується біопаливо та залишки перетворення речовин, що передають на сільськогосподарські підприємства, котрі їх у свою чергу використовують в якості органічних добрив.

У структурі одного об'єднання така передача відбувається на партнерських засадах. Водночас, при інституційній незалежності переробників від аграріїв, сільськогосподарські підприємства будуть самостійно покривати частину витрат, що здійснюються в процесі перетворення відходів.

Процес перетворення харчових відходів відбувається найчастіше через біоконверсію органіки, що передбачає перетворення біомаси та їстівних відходів за допомогою мікроорганізмів для отримання теплової енергії та біопалива.

Іншими словами це перетворення мікроорганізмами одних речовин в інші через бродіння, в результаті чого утворюються спирти і органічні кислоти або через процес ізомеризації, котрий дає отримання фруктози за допомогою ферментів з глюкози. Продукти, які отримуються під час цього процесу, мають чіткий склад і не містять домішок. Крім того, це набагато дешевше, бо речовини, за допомогою яких відбувається процес біоконверсії, синтезуються самими мікроорганізмами.

Реалізація схеми екологічно чистого виробництва на підприємствах харчової промисловості та сільськогосподарських бізнес-одинацях дозволить створити конкурентні переваги у вигляді капіталізації відходів та їх повторного використання або продажу на внутрішньому ринку. Крім того, біоконверсія органічних залишків дозволить отримувати додаткові енергоресурси, що відповідно підвищить рівень енергетичної безпеки як муніципальної території, так і країни в цілому. Також використання публічно-приватного партнерства дозволить укріпити позиції органів місцевого самоврядування та підвищити довіру бізне-

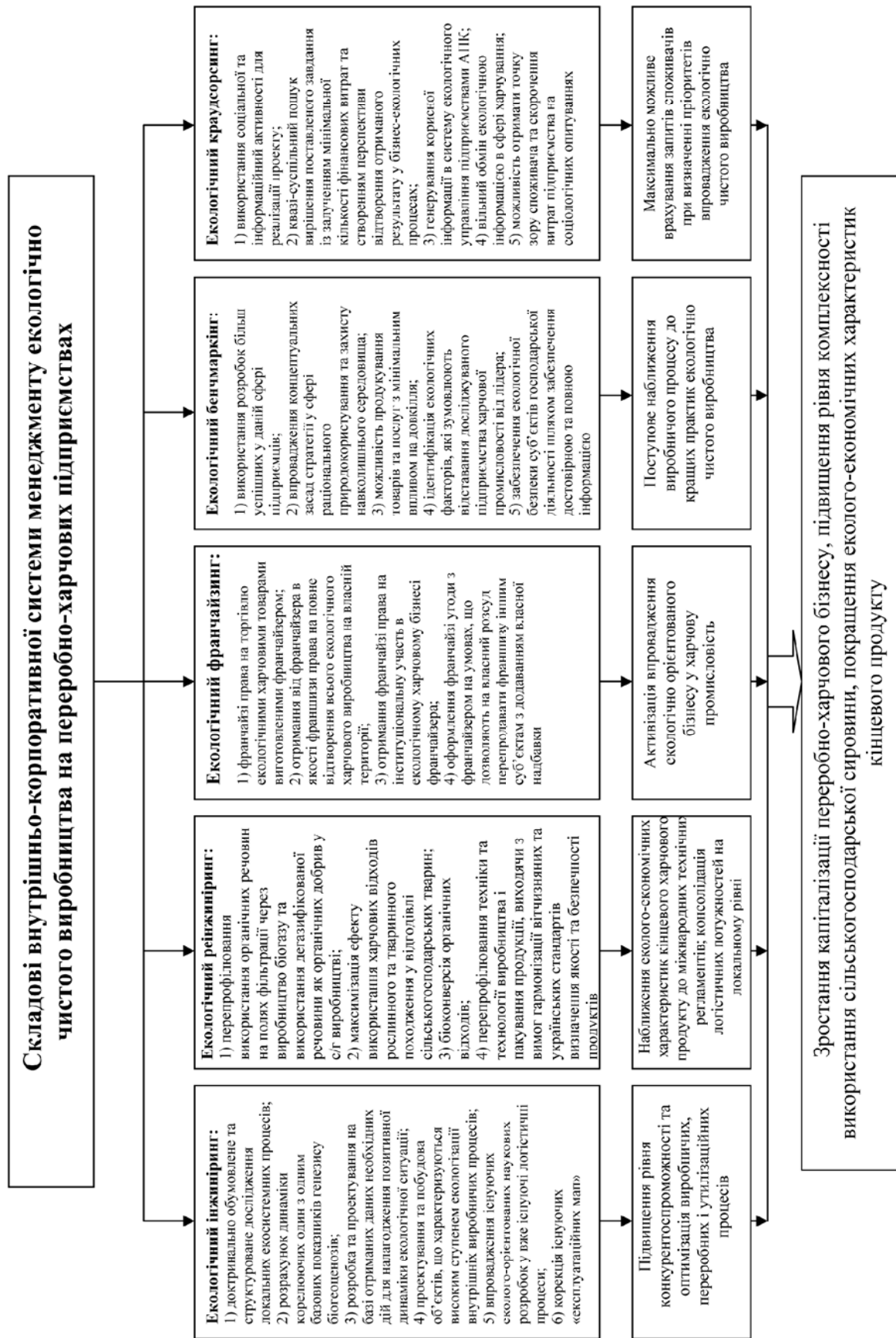

Рис. 2. Синергетичний ефект від впровадження системи менеджменту екологічно чистого виробництва на переробно-харчових підприємствах

Джерело: розроблено автором.

су до влади. З огляду на це, можна очікувати значний синергетичний ефект, що надасть поштовх розвитку муніципального господарства, в першу чергу, в частині збільшення обсягів отримання дешевих енергоносіїв.

Найбільш перспективною категорією сільгоспвиробників з точки зору впровадження методів та технологій екологічно чистого сільськогосподарського виробництва виступають особисті селянські господарства, які, на відміну від великих суб'єктів аграрного підприємництва, не зорієнтовані суто на максимізацію обсягів виробництва рослинницької продукції, лєвова частка котрої продається трейдерам і спрямовується на експорт. Сільські домогосподарства поряд з механічною продовжують використовувати ручну працю, тому сьогодні лєвова частка найбільш трудомісткої сільськогосподарської продукції як і на початку 2000-х років концентрується в секторі особистих селянських господарств. У сільських домогосподарствах на відміну від гіпертрофованого розвитку рослинництва в секторі великих сільськогосподарських виробників зберігається відносний баланс між рослинництвом та тваринництвом, що дозволяє формувати прийнятну базу органічних добрив, щоб впроваджувати технології екологічно чистого сільськогосподарського виробництва.

Особисті селянські господарства, особливо ті, які наближені до міських поселень, займаються вирощуванням домашньої птиці на основі використання екологічно безпечних кормів, що різко контрастує з фермами по вирощуванню курей-бройлерів, побудованому на використанні каталізаторів росту та шкідливих кормових добавок. Більшість господарств, які вирощують органічну продукцію птахівництва, вже мають цільовий сегмент споживачів-громадян з вищим середнього рівнем доходу. Звужує перспективи нарощення потужностей екологічно чистого виробництва в секторі сільських домогосподарств той факт, що значна частина розпайованих земель знаходиться в оренді сільськогосподарських підприємств, які входять до горизонтально та вертикально інтегрованих агропромислових об'єднань холдингового типу, і ці землі вже багато років піддаються інтенсивній хімізації задля максимізації валового збору сільськогосподарських культур.

Для надання нових імпульсів стосовно нарощення масштабів екологічно чистого сільськогосподарського виробництва, в першу чергу, органічного землеробства, потребує удосконалення інституціональне середовище підтримки впровадження екологічно безпечних технологій розвитку рослинництва та тваринництва в секторі особистих селянських господарств (рис. 3). Тобто метою є удосконалення комплексу методів та інструментів консультативної, прямої та непрямої фінансової підтримки особистих селянських господарств, які реалізують проекти впроваджен-

ня методів та технологій екологічно чистого сільськогосподарського виробництва.

Консультативну підтримку мають здійснювати служби сільськогосподарського дорадництва, зокрема стосовно донесення інформації про найбільш прогресивні методи та технології безполицевого обробітку ґрунту, органічного раціону відгодівлі сільськогосподарських тварин, використання сидератних добрив для підживлення ґрунтів як альтернативи мінеральним добривам. Служби сільськогосподарського дорадництва мають інформувати домогосподарства стосовно можливостей отримання сертифікатів походження органічної продукції. Більше того, якщо сільськогосподарські підприємства і переробно-харчові виробництва завдяки прийнятному рівню концентрації фінансового та організаційного потенціалу здатні імплементувати у практику діяльності сучасні методи екологічного менеджменту, які прискорять процеси розширення масштабів виробництва екологічно чистої продукції, то особисті селянські господарства в цьому напрямі діяльності вимушені покладатися на дорадницькі служби.

Пряма фінансова підтримка має здійснюватися у формі надання дотацій на відповідний обсяг вирощеної органічної рослинницької продукції та на кількість голів сільськогосподарських тварин та птиці, відгодівля яких здійснювалася на основі використання органічних кормів. Також формою прямої підтримки має бути відшкодування особистим селянським господарствам частини вартості елітного насіння задля забезпечення прийнятного рівня врожайності сільськогосподарських культур, які виступають основою спеціалізації домогосподарств. Також прямою фінансовою підтримкою слід вважати надбавки до закупівельних цін на органічну продукцію, які мають надаватися виробникам екологічно чистої сільськогосподарської продукції за рахунок коштів Державного бюджету України.

У цілому інституціональне середовище підтримки екологічно чистого сільськогосподарського виробництва має закладати відповідні стимули для інтеграції особистих селянських господарств на кооперативній, асоціативній та кластерній основі задля об'єднання інвестиційних можливостей та організаційних зусиль з метою розбудови логістично-складської інфраструктури та інфраструктури збутової діяльності, оскільки окремо взяті домогосподарства, враховуючи їх обмежені інвестиційні можливості, не здатні сформувати матеріально-технічну базу зберігання, своєчасного транспортування та первинної переробки сільськогосподарської продукції.

Варто розглядати три форми інтеграції особистих селянських господарств, які спеціалізуються на виробництві екологічно чистої сільськогосподарської продукції: кооперативну, асоціативну та кластерну. Вибір форми інтеграції виз-

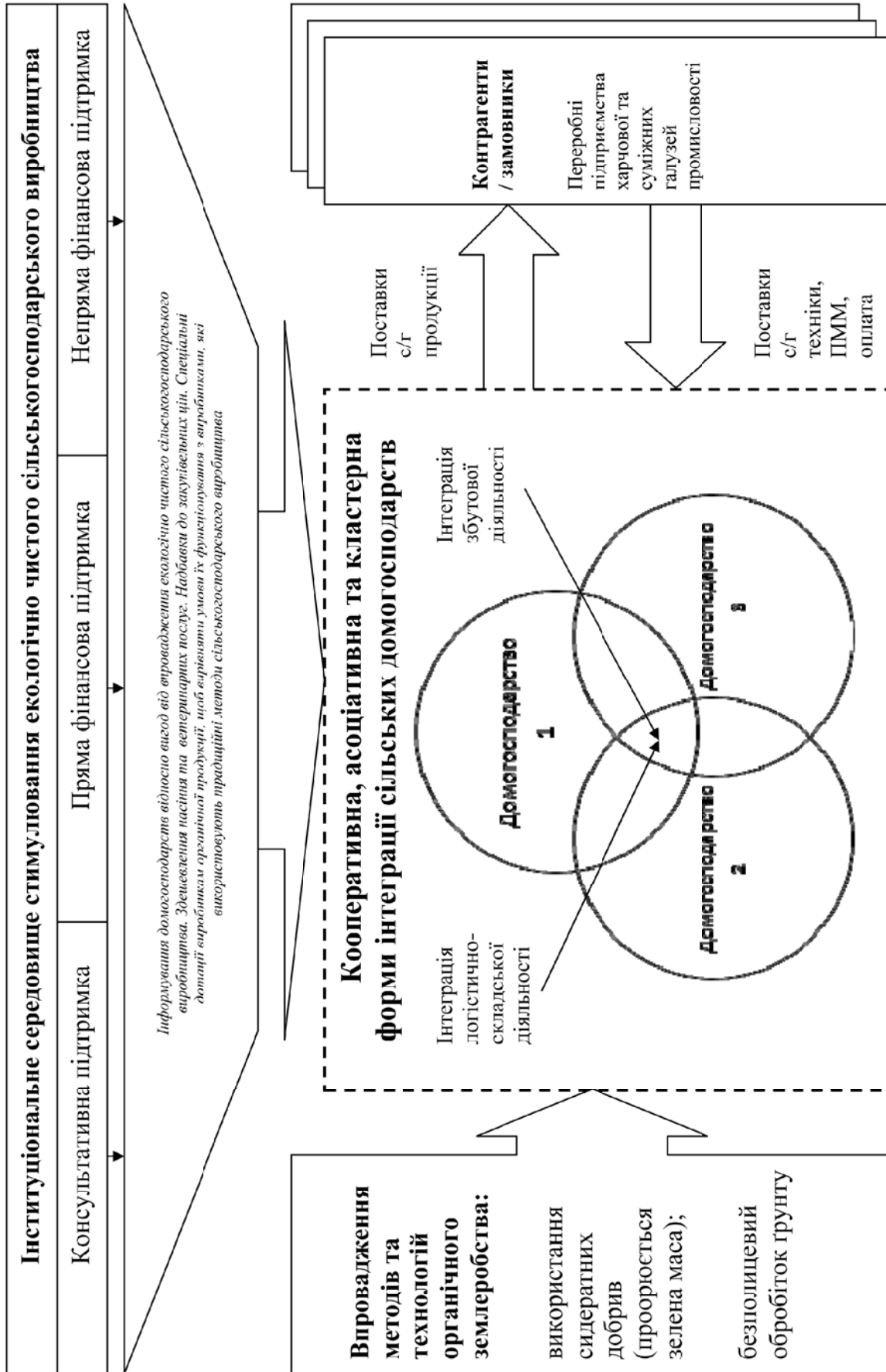

Рис. 3. Інституціональне забезпечення стимулювання сільських домогосподарств до ведення органічного землеробства

Джерело: розроблено автором.

начається конкретними територіальними умовами та галузевою спеціалізацією домогосподарств. У нинішніх умовах, коли відбувається децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування і має місце масове створення об'єднаних територіальних громад, саме участь останніх у веденні сільськогосподарського виробництва на основі органічних технологій виступає запорукою успішності такого роду проєктів, тому тут найбільш прийнятною є кластерна форма інтеграції особистих селянських господарств, оскільки кластер передбачає поряд з суб'єктами господарювання і участь на нестатутній основі органів місцевого самоврядування в здійсненні господарської діяльності.

Кооперативна форма інтеграції є найбільш прийнятною для інтеграції територіально наближених одне до одного домогосподарств і коли необхідність підвищення рівня концентрації інвестиційного капіталу для розбудови інфраструктури зберігання органічної продукції потребує рівнозначної пайової участі. Асоціативна форма інтеграції повинна застосовуватися за умови, коли потрібен певний рівень координації зусиль домогосподарств задля реалізації проєктів впровадження екологічно чистого виробництва, зокрема в частині формування цілісного земельного масиву для отримання синергетичного ефекту від консолідації сільськогосподарських угідь.

Враховуючи те, що чим більша компанія, тим більше шансів у неї на виживання та розвиток в сучасному висококонкурентному середовищі. В зв'язку із чим, об'єднання домогосподарств з метою формування власної збутової, логістичної та складської інфраструктури на основі пайових внесків дозволяє зменшити собівартість одиниці продукції та знайти великих фінансово-забезпечених контрагентів та підприємств переробної промисловості. В цьому випадку у домогосподарств є шанси отримати довгострокові контракти на закупку врожаю та придбати насіння і комплектуючі за оптовими цінами, що веде до зменшення витрат у сільськогосподарському виробництві. Крім того, використання меншої кількості техніки, необхідної для поставок та навантаження/розвантаження продукції, знижує розміри капітальних витрат та формує додаткові фінансові ресурси, котрі домогосподарства можуть направити на подальший розвиток виробництва екологічно чистої продукції. Також об'єднанню домогосподарств може бути більш доступна техніка в лізинг та більші кредити від комерційних банків, оскільки в такому випадку враховуються фінансові можливості усіх учасників.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Розширення масштабів впровадження екологічно чистого виробництва потребує удосконалення інституціонального середовища стимулю-

вання екологізації всіх фаз агропродуктового ланцюга як на публічному, так і на внутрішньо-корпоративному рівні. Удосконалення інституціонального середовища стимулювання впровадження екологічно чистого виробництва має відбуватися диференційовано для сільськогосподарських виробників та переробно-харчових виробництв з огляду на відмінності як стосовно організації виробничого процесу, так і стосовно кількості фаз зміни матеріально-речової субстанції сільськогосподарської сировини.

Магістральним напрямом удосконалення інституціонального забезпечення впровадження екологічно чистого виробництва на переробно-харчових підприємствах є формування внутрішньо-корпоративної системи екологічного менеджменту, яку мають скласти екологічний інжиніринг, екологічний реінжиніринг, екологічний франчайзинг, екологічний бенчмаркінг та екологічний краудсорсинг. Вагомим стимулом стосовно утилізації відходів рослинного та тваринного походження на переробно-харчових підприємствах має стати можливість отримання відносно дешевого біологічного палива за участю муніципальної влади шляхом реалізації угод публічно-приватного партнерства.

Удосконалення інституціонального середовища стимулювання екологізації сільськогосподарського виробництва, в першу чергу, має передбачати надання консультативної, прямої та непрямої фінансової підтримки суб'єктам аграрного підприємництва, зокрема особистим селянським господарствам. Якщо агрохолдинги націлені на виробництво швидко окупної сировини для переробної та харчової промисловості, котра не відповідає вимогам екологічно безпечного харчування, то селянські домогосподарства використовують вирощену продукцію для власних потреб і формують умови для високого рівня екологічності її вирощування та первинної переробки. З огляду на це, базова основа для впровадження екологічно чистого виробництва вже частково сформована в одноосібників і відповідно їх підтримка зі сторони державних фінансових фондів дозволить збільшити на внутрішньому ринку пропозицію якісної екологічно чистої продукції, що відповідно підвищить рівень життя та добробуту населення в Україні.

Література:

1. Андрєєва Н.М., Купінець Л.Є. Органічне виробництво як складова механізму екологізації економіки та забезпечення продовольчої безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/1154/1/Organic_2014_51-55.pdf

2. Гавенко С. Ф., Конюхов О. Д. Особливості екологічного маркування // Наукові записки / Scientific papers. — 2015. — № 1 (50). — С. 64—69.

3. Дідух Д.М. Інноваційно-орієнтовані методи управління діяльністю органічних сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/1511/1/Organic_2014_397-399.pdf

4. Какутич Є.Ю. Механізми державної підтримки екологічного підприємництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/10427/1/8.pdf>

5. Кіндій М.В., Давидович І.М., Саталкін С.С. Екологічна сертифікація підприємств як інструмент екологістики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/37_3.pdf

6. Крусів Г.В., Короленко Л.І., Кіріяк А.В., Чернишова О.О. Екологічне маркування органічних м'ясних продуктів // Харчова наука і технологія. — 2015. — № 1 (30). — С. 60—64.

7. Кутаренко Н.Я. Особливості сертифікації органічної продукції аграрними підприємствами. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/kutarenko-5.pdf>

8. Скрипчук П.М. Екологічне маркування: інноваційні та організаційні аспекти // Механізм регулювання економіки. — 2007. — № 1. — С. 104—115.

9. Славина Н.А., Лаврук О.С. Бенчмаркінг як інструмент маркетингової діяльності аграрного підприємства. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. — 2017. — № 26. — С. 229—235.

10. Шебаніна О.В., Галунець Н.І. Бенчмаркінг як інструмент управління процесом адаптації аграрних підприємств до умов світового продовольчого ринку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/952/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0%20%D0%90%D0%9F%D0%9A.pdf>

References:

1. Andryeyeva, N.M. and Kupinyets', L.Ye. (2014), "Organic production as a component of the mechanism of ecologization of the economy and ensuring food security of Ukraine", available at:

http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/1154/1/Organic_2014_51-55.pdf (Accessed 05 June 2018).

2. Havenko, S.F. and Konyukhov, O.D. (2015), "Features of environmental labeling", *Naukovi zapysky*, vol. 1 (50), pp. 64—69.

3. Didukh, D.M. (2014), "Innovative-oriented methods of managing the activity of organic agricultural enterprises", available at: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/1511/1/Organic_2014_397-399.pdf (Accessed 05 June 2018).

4. Kakutysh, Ye.Yu. (2005), "Mechanisms of state support for environmental entrepreneurship", available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/10427/1/8.pdf> (Accessed 05 June 2018).

5. Kindiy, M.V. Davydovych, I.M. and Satalkin, S.S. (2007), "Ecological certification of enterprises as an ecological resource", available at: http://vlp.com.ua/files/37_3.pdf (Accessed 05 June 2018).

6. Krusiv, H.V. Korolenko, L.I. Kiriyak, A.V. and Chernyshova, O.O. (2015), "Ecological labeling of organic meat products", *Kharchova nauka i tekhnolohiya*, vol. 1 (30), pp. 60—64.

7. Kutarenko, N.Ya. (2016), "Features of certification of organic products by agrarian enterprises", available at: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/kutarenko-5.pdf> (Accessed 05 June 2018).

8. Skrypchuk, P.M. (2007), "Environmental labeling: innovative and organizational aspects", *Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky*, vol. 1, pp. 104—115.

9. Slavina, N.A. and Lavruk, O.S. (2017), "Benchmarking as an instrument of marketing activity of an agrarian enterprise", *Podil's'kyi visnyk: sil's'ke hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, vol. 26, pp. 229—235.

10. Shebanina, O.V. and Halunets', N.I. (2014), "Benchmarking as an instrument for managing the process of adaptation of agrarian enterprises to the conditions of the world food market", available at: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/952/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0%20%D0%90%D0%9F%D0%9A.pdf> (Accessed 05 June 2018).

Стаття надійшла до редакції 10.06.2018 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"